

Moters savo kūno suvokimas kaip socializacijos rizikos veiksnys

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė

Docentė socialinių mokslų (edukologijos)
daktarė, Vilniaus universiteto
Socialinio darbo katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. 2 66 76 09

Virgina Rinkevičienė

Socialinio darbo studijų
programos magistrantė
Vilniaus universiteto
Socialinio darbo katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. 2 66 76 09

Straipsnyje, remiantis 15–16 metų merginų apklausos ir skaitomiausių žurnalų vaizdo analize, aptiriamas spausdintinės žiniasklaidos poveikis merginų socializacijos procesui. Analizuojamas spaudoje kuriamas idealus moters kūno vaizdinys ir šio vaizdinio įtaka merginų savo kūno suvokimams bei vertinimams. Kuriamo idealaus kūno vaizdinio įtaka atsiskleidžia per merginų internalizuotą moters kūno idealą, kuris išryškėja lyginant objektyvius merginų kūno masės matmenis ir subjektyvius kūno suvokimus bei vertinimus ir stebint jų neatitikimus. Subjektyviai kūnas suvokiamas esąs didesnių apimčių nei yra iš tikrųjų, o tai lemia nepasitenkinimą ir siekimą suliesėti.

Pagrindiniai žodžiai: žiniasklaida, socializacija, moters kūno įvaizdis, kūno suvokimas, internalizuotas kūno idealas.

Įvadas

A. Juodaitytės (2002, p. 41) nuomone, „socializacija gali būti apibūdinama kaip socialinis asmenybės tapsmo procesas, kurio pagrindą sudaro vertybių, normų, nuostatų bei elgesio pavyzdžių, būdingų tai ar kitai visuomenei, socialinei bendrijai ar grupei, perėmimas“. Individo socialinėje aplinkoje veikia ir socializacijos procesus nukreipia įvairūs žmonės ir socialinės struktūros arba socializacijos agentai – tėvai, šeima, mokytojai, draugai, bendraamžiai, žiniasklaida (televizija, radijas, spauda) ir kt. Vykstant individo raidai, įvairių socializacijos agentų reikšmė ir įtaka kinta.

Daugelis Lietuvos mokslininkų (Kvie-

skienė, 2003; Leliūgienė, 2002; Juodaitytė, 2002; ir kt.), tyrinėjančių moksleivių socialines, pedagogines problemas, pripažįsta, kad reikšmingą vaidmenį vaikų socializacijos procese atlieka žiniasklaida. Vis dažniau mokslininkai kalba apie mažėjančią šeimos, mokytojų, mokyklos ir didėjančią žiniasklaidos įtaką. Taip pat svarbu pažymėti, kad paauglystės laikotarpiu, ieškant tapatumo, savarankiškumo, sumažėja tėvų, mokytojų įtaka, ir labai svarbūs tampa draugai, bendraamžių grupė, pripažinti socialiniai modeliai ir idealai.

Nors žiniasklaidos reikšmė formuojant asmens poreikius, vertybes ir moralines nuostatas didelė, Lietuvoje beveik nėra tyrimų, leidžiančių suprasti, kokias normas,

vertybes, poreikius ir gyvenimo būdą siūlo pelno siekiančios žiniasklaidos priemonės. Ši tyrimų sritis yra labai plati. Straipsnio autorės sudomino spaudos kuriami, siūlomi moters kūno grožio standartai ir jų poveikis paauglių merginų savo kūno vertinimams. Šia tema yra svarbu kalbėti ir ją tyrinėti todėl, kad žiniasklaida kaip socializacijos agentas įkūnija (išreiškia) tam tikrus socialinius lūkesčius, kuriuos individai stengiasi atlipti (Juodaitytė, 2002). Vadinasi, žiniasklaidoje pateikiamas moters kūno įvaizdis gali būti merginų suvokiamas kaip siektinas socialinis idealas. Jeigu kaip moters kūno grožio idealas pateikiamas labai plonas (liesas) kūnas, tai jis merginų socializacijos procese gali tapti rizikos veiksniu, didinančiu neigiamų arba nepageidaujamų raidos padarinių tikimybę (Buzaitytė-Kašalynienė, 2003). Šiuo atveju didėja rizika merginoms susirgti valgymo sutrikimais.

Valgymo sutrikimų požymių įvairovė gana didelė. Žmonės, sergantys valgymo sutrikimais, gali pasižymėti ryškiai per mažu arba labai dideliu svoriu. Labiausiai paplitę valgymo sutrikimai yra nervinė anoreksija, nervinė bulimija ir persivalgymo sutrikimas (Fairburn, 2004; Aputytė, 2003). V. Aputytė (2003) teigia, kad nervinė anoreksija dažniausiai suserga 14–25 metų amžiaus paauglės ir jaunos moterys. Sergančiųjų šia liga mirtingumas siekia 13–18 proc. Nervinės bulimijos požymiai dažniausiai išryškėja apie 18-uosius gyvenimo metus, tačiau gali būti, kad suserama anksčiau, ligą galima lengvai nuslėpti (Fairburn, 2004). Apie 90 proc. sergančiųjų šia liga yra moterys (Aputytė, 2003).

Ch. Fairburn (2004), V. Aputytė (2003) išskiria psichologinius, fizinius, socialinius valgymo sutrikimų rizikos veiksnis,

tačiau daugelis užsienio tyrėjų mano, kad socialiniai ir kultūriniai veiksniai yra stipriausi. Mokslininkai, tyrinėjantys valgymo sutrikimų priežastis, teigia, kad problemų kyla dėl perdėto visuomenės rūpinimosi lieknumu, maisto sudėtimi bei dietomis (Cohen, 2006). Tyrimai rodo, kad 30 proc. jaunų moterų Lietuvoje vienu metu laikosi dietos (Aputytė, 2003). Dažniausiai moterys dietos laikosi dėl grožio, o ne dėl sveikatos. O grožio supratimą formuoja socialinė ir kultūrinė aplinka. Žiniasklaida yra viena iš reikšmingų šios aplinkos sudedamųjų dalių (Gordon, 2000; Morris, Katzman, 2003). Todėl šiam straipsniui buvo keliami tokie *probleminiai klausimai*: kaip merginos vertina savo kūną, ar jų vertinimai gali būti siejami su žiniasklaidoje pateikiamu moters kūno vaizdiniu, ar spaudoje pateikiamas moters kūno vaizdinys gali būti laikomas socializacijos rizikos veiksniu. Tyrimo **objektas**: moters kūno vaizdinio, pateikiamo žurnaluose, ir 15–16 metų merginų savo kūno suvokimų bei vertinimų sąsajos. Tyrimui buvo keltas **tikslas** – išsiaiškinti galimas moters kūno vaizdinio, pateikiamo žurnaluose, ir 15–16 metų merginų, šių žurnalų skaitytojų, savo kūno suvokimų bei vertinimų kaip socializacijos veiksnio sąsajas.

Straipsnio tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti žurnalų kuriamą moters kūno idealą.
2. Lyginti merginų objektyvius kūno masės rodiklius su subjektyviais kūno suvokimais.
3. Išsiaiškinti kūno suvokimo reikšmę socializacijos proceso padariniams.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, merginų anketinė apklausa, žurnalų vaizdo ir turinio analizė, matematinės

statistikos metodai (dažnių lentelės, porinių dažnių lentelės, chi kvadrato homogeniškumo testas, Wilcoxon kriterijus, statistiniai kriterijai laikomi reikšmingais, kai $p < 0,05$).

Apklausoje dalyvavo 160 15–16 metų moksleivių iš meninio ir bendrojo lavinimo mokyklų bei gimnazijos. Rezultatams analizuoti naudotos 156 anketos. Tyrimo atranka – netikimybinė tikslinė. Tirti buvo pasirinktos merginos, nes vaikinas rūpintis kūno linijomis nebūdinga, be to, tyrimai rodo, kad merginos ir moterys dešimt kartų dažniau serga valgymo sutrikimais nei vaikinai ir vyrai (Cohen, 2006). Amžiaus grupės pasirinkimą lėmė tyrimai, kurie rodo, kad šiame amžiuje merginos ypač daug dėmesio skiria savo išvaizdai ir lengviausiai internalizuoja žurnaluose pateiktus idealus (Fairburn, 2004). Buvo stengiamasi apklausti merginas iš įvairaus tipo mokyklų.

Vaizdai ir turiniai analizuoti buvo pasirinkti keturi žurnalai, kurie, kaip paaiškėjo merginų apklausos metu, yra skaitomiausi. Remiantis E. Guilleno ir S. Barro kriterijais, pasirinkti tik šiltuoju metų laiku (gegužė–rugsėji) leisti žurnalų numeriai, nes tuo metu daugiausia nuotraukų yra be figūrą slepiančių drabužių (Guillen, Barr, cit. pagal Cusumano, 1997). Tyrimui buvo atrinkta po penkis (iš viso 20) 2007 metų kiekvieno žurnalo numerius, nes ištyrus 10 „Panelės“ numerių paaiškėjo, kad didesnis numerių skaičius tyrimo duomenų beveik nekeičia, skirtumų aptikta tik tarp skirtingų leidėjų leidžiamų žurnalų.

Apklausiai ir vaizdai analizuoti buvo panaudota Kontūrinio piešinio vertinimo skalė (*Contour Drawing Rating Scale, CDRS*), sukurta M. A. Thompsono ir J. J. Gray (1995), moteriškoms kūno formoms vertin-

ti. Skalėje naudojami devyni moteriškos figūros piešiniai, trys pirmosios figūros atitinka anoreksijos kriterijus (per plonos), ketvirtą figūrą kai kurie mokslininkai priskiria anoreksiškam kūnui, o kai kurie – normaliam; penkta ir šešta – normalaus kūno svorio, o trys paskutinės vertinamos kaip turinčios antsvorio. Ši skalė mokslininkų buvo ne kartą bandyta ir tobulinta, kol buvo sukurti piešiniai, perteikiantys smulkius požymius, preciziškai tiksliai sugraduotais dydžiais. Paskutiniai tyrimų rezultatai patvirtino Kontūrinio piešinio vertinimo skalės patikimumą ir validumą, tai suteikia galimybę naudotis ja kaip priemone kūno apimčiai suvokti (Thompson, 1996).

Žiniasklaidos formuojamas moters kūno idealas

Siekiant išsiaiškinti Lietuvos spaudos kuriamą moters kūno vaizdinį, buvo atliekama populiariausių tarp merginų žurnalų vaizdo (nuotraukų) analizė. Merginų apklausos metu iš dvylikos Lietuvoje leidžiamų žurnalų, skirtų mergaitėms (pvz., „Mergaitė“, „Justė“, „Panelė“ ir kt.), moterims (pvz., „Moters savaitgalis“, „Ieva“ ir kt.) bei didesniai skaitytojų būriui („Žmonės“, „Nuo iki“, „Cosmopolitan“ ir kt.), išryškėjo keturi 15–16 metų merginų skaitomiausi žurnalai, t. y. „Panelė“ skaitė 73 proc., „Žmonės“ – 57 proc., „Ekstra panelė“ – 55 proc. ir „Cosmopolitan“ – 47 proc. tiriamųjų. Šiuos žurnalus merginos dažniausiai pirkosi pačios arba pirk jų šeimos nariai, retais atvejais juos skolinosi iš draugų. Vidutiniškai žurnalams skaityti tyrime dalyvavusios merginos skyrė 5–6 valandas per savaitę. Žurnalus merginos skaitė reguliariai, o tai atspindi didelį jų domėjimąsi žurnalų turiniu.

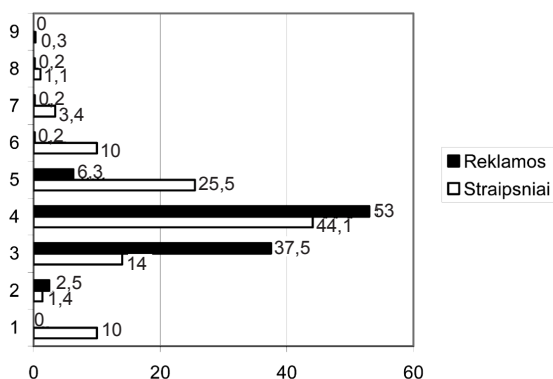
Tirti atrinktuose žurnalų numeriuose buvo 760 straipsnių, tik vienas iš jų buvo apie valgymo sutrikimus. Juose buvo rastos 4092 nuotraukos, vaizduojančios moters kūną. Vadovaujantis D. K. Cusumano (1997) atrankos kriterijais, buvo atrinktos 826 vaizdui analizuoti tinkamos nuotraukos. Tyrimo rezultatai parodė, kad 42,3 proc. vaizdo analizei atrinktų nuotraukų buvo pateiktos prie straipsnių, o likusios – prie reklamų.

Reklamų ir straipsnių, iš kurių buvo atrinktos analizuoti nuotraukos, temos nesutapo. Daugiausia nuotraukų buvo rasta straipsniuose apie „žvaigždžių“ gyvenimus, įvairias sėkmės istorijas bei modelius, o reklamose – skirtose reklamuoti įvairius drabužius, apatinį trikotažą bei maudymosi kostiumėlius ir grožio konkursus bei modelių atrankas. Išryškėjo bendra tendencija, kad straipsniuose ir reklamose, susijusiuose su sektiniais pavyzdžiais, kuriuose kalbama apie grožį ir sėkmę, yra pateikiamos nuotraukos, leidžiančios matyti ir įvertinti kūno linijas, t. y. visu ūgiu, kūno linijų neslepiančiais arba jas išryškinančiais drabužiais. O paauglystėje savivokai ir tapatumo paieškai didelę įtaką

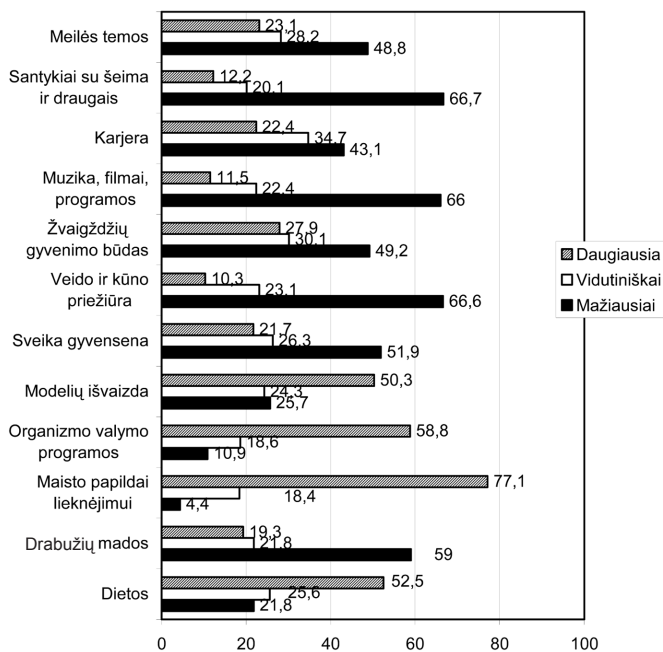
turi autoritetai, numylėtiniai ir žvaigždės, kuriuos siekiama pamėgdžioti.

Vaizdui analizuoti atrinktos nuotraukos buvo vertinamos pagal Kontūrinio piešinio vertinimo skalę. Beveik pusėje visų tirtų nuotraukų moterų kūno atvaizdai atitiko ribinį tarp anoreksiško ir normalaus kūno piešinį skalėje. Išryškėjo statistiškai reikšmingi skirtumai tarp nuotraukų, pateiktų straipsniuose ir reklamose (1 pav.). Paveiklo vertikaliojoje ašyje skaičiai žymi skalės figūrų numerius.

Net 40 proc. reklamose pateiktų nuotraukų atitiko anoreksijos požymius atspindinčias figūras (I ir II piešinius), o straipsniuose tokios nuotraukos tesudarė 15,4 proc. Reklamose rasta tik 6,3 proc., o straipsniuose 35,5 proc. nuotraukų, atitinkančių normalaus kūno požymius (V ir VI piešiniai). Vadinasi, reklamose pateikiamas moters kūno vaizdinys dažniau atitinka anoreksijos požymius nei straipsniuose. Šiuos skirtumus būtų galima paaiškinti tuo, kad dauguma reklamų buvo skirtos įvairiems drabužiams reklamuoti, o drabužius dažniausiai reklamuoja modeliai: straipsniuose aprašomi realūs žmonės ir tikros jų istorijos, kurie retai turi anoreksi-

1 pav. Žurnalų straipsniuose ir reklamose pateiktų nuotraukų lyginimas pagal CDRS skalę (N = 826 (proc.))

2 pav. Merginas dominančios žurnalų temos (proc.)

jos požymių. Galima daryti prielaidą, kad labai plonos moters įvaizdį dažniau kuria mados ir reklamos pasaulio atstovai.

Tyrime dalyvavusias merginas labiausiai domino santykiams šeimoje ir su draugais, muzikai, filmams, kitoms pramogoms, drabužių madoms ir veido bei kūno priežiūrai skirtos temos (2 pav.).

Merginos daug dėmesio skyrė sveikos gyvensenos temoms, tačiau šis tyrimas neparodo, ką konkrečiai jos priskiria sveikai gyvensenai, pavyzdžiui, jai gali būti priskiriamos įvairios, tarp jų ir lieknėjimo mankštos, arba mityba, kuri žurnaluose gali būti pristatoma kaip sveika, nes mažai kaloringa. Pusė visų tiriamųjų nurodė, kad jas labai arba vidutiniškai domina modelių išvaizda ir dietos. Mažiausiai jaunas skaitytojas domino organizmo valymo programos ir maisto papildai lieknėjimui, galbūt šios priemonės nerūpi todėl, kad siejamos su sveikatos problemomis, ku-

rios jaunsystėje nėra svarbios ar neišryškėjusios.

Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai liesi, anoreksijos požymių turintys moters kūno atvaizdai pateikiami reklamoje arba straipsniuose apie modelius ir mados pasaulį. O ketvirta pagal dažnumą merginas dominanti žurnalų tema buvo drabužių mados; domėjimasis modelių išvaizda ir dietomis taip pat buvo ne paskutinėje vietoje. Apibendrinant žurnalų vaizdo analizės ir merginų apklausos rezultatus galima daryti prielaidą, kad Lietuvos, kaip ir užsienio, spauda kuria lieso moters kūno idealą, kuris išreiškia visuomenės lūkesčius dėl moters kūno grožio. Šis lieso moters kūno idealas gali būti vertinamas kaip reikšmingas veiksnys, turintis įtakos merginų savivokai, nes yra pateikiamas prie straipsnių ir reklamų merginas dominančiomis temomis.

Merginų savo kūno suvokimai ir subjektyvūs jo vertinimai

Remiantis K. Serdaro (2005) savęs vertinimo teorija, moterys nuomonę apie savo fizinę išvaizdą susidaro vadovaudamosi trimis vaizdiniais: viešai demonstruojamo kūno idealo, objektyviu turimo kūno ir internalizuoto kūno idealo vaizdiniais. Žiniasklaidos kuriami ir pateikiami moterų vaizdiniai lemia viešai rodomą idealųjį kūno stereotipą, kuris atstovauja visuomenės lūkesčiams dėl moters fizinės išvaizdos ir grožio. Objektyvus kūno vaizdinys atspindi tai, ką asmuo mato veidrodyje ir užlipęs ant svarstyklių. Internalizuotas kūno idealas parodo, ar asmuo pritaria idealiojo kūno stereotipui ir trokšta jį pasiekti. Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, ar subjektyvūs merginų savojo kūno suvokimai atitinka tikrovę, tam buvo skaičiuojamas tiriamųjų kūno masės indeksas¹ ir buvo prašoma pasisakyti, ką jos mano apie savo kūną, ar patenkintos juo, ar laikosi dietų. Šiame skyriuje aptariami objektyvūs ir subjektyvūs merginų kūno suvokimai ir vertinimai, taip pat internalizuoti kūno idealo vaizdiniai.

Objektyviam merginų kūno vertinimui buvo pasirinktas kūno masės indeksas (toliau – KMI), kuris tyrėjų buvo skaičiuotas kiekvienai tyrime dalyvavusiai merginai išsiaiškinus esamą ūgį ir svorį. KMI skaičiavimai parodė, kad 70,5 proc. apklaustų merginų jis buvo normalus, 26,9 proc. – per mažas ir tik viena mergina turėjo antsvorio. Riboms tarp normalaus, per mažo svorio ir antsvorio turinčių merginų grupių nustatyti buvo taikytos V. Aputytės (2003) rekomendacijos, paauglių normalus KMI nuo 18,5 iki 24.

¹ Kūno masės indeksas apskaičiuojamas pagal formulę: $KMI = \text{kūno masė (kg)} / \text{ūgio (m}^2\text{)}$.

Tyrimas parodė, kad 74,4 proc. apklaustų merginų manė esančios normalaus kūno svorio, o 21,2 proc. buvo nepatenkintos savo kūno svoriu ir manė, kad jos sveria per daug. Taip pat 32,7 proc. merginų prisipažino, kad yra anksčiau laikęsi dietų, o 4,5 proc. laikėsi dietų ir 3,2 proc. vartojo svorį mažinančius papildus tyrimo metu. Dalis merginų neadekvačiai vertino savo svorį, nes 27 proc. normalaus svorio merginų manė, kad sveria per daug, o 81 proc. per mažo svorio – kad sveria normaliai. Galima daryti prielaidą, kad šių merginų internalizuotas moters kūno idealas yra liesas ir mažai sveriantis.

Dešimtadalis per mažo KMI merginų teigė, kad jos yra laikęsi dietos. S. Coheno (2006) tyrimai rodo, kad dažnai per mažo svorio arba valgymo sutrikimų turinčios merginos, norėdamos tai nusišlepti, klaidingai atsako apie domėjimąsi skatinančiomis lieknėti priemonėmis. Galima daryti prielaidą, kad tokių merginų buvo ir šio tyrimo metu, tačiau šios prielaidos negalima patvirtinti remiantis šio tyrimo rezultatais. Tikrai 16,7 proc. per mažo KMI merginų manė, kad jų svoris yra per mažas, ir viena mergina – kad jos svoris per didelis. Liekninančius maisto papildus vartojo dvi per mažo KMI merginos.

Taip pat merginos buvo prašomos apibūdinti savo dabartinę figūrą pagal Kontūrinio piešinio vertinimo skalę, pasirenkant, jų nuomone, jų dabartinę figūrą atitinkantį piešinį, o vėliau dar vieną piešinį figūros, kurios siektų ateityje (1 lentelė).

Matavimai naudojant Kontūrinio piešinio vertinimo skalę atspindi subjektyvius merginų savo kūno suvokimus ir vertinimus, kurie nebūtinai sutampa su objektyviais matavimais, pagrįstais KMI skaičiavimais. Tik 9 proc. merginų tapatinosi su

1 lentelė. Merginų pasiskirstymai pagal esamo ir pageidaujamo kūno suvokimus taikant Kontūrinio piešinio vertinimo skalę (N = 156)

Merginos	Moterų figūrų piešiniai								
	Turintis anoreksijos požymių			Ribinis	Normalių apimčių		Turintis atsvario požymių		
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
suvokia savo kūną dabar	0	1,9	7,1	23,7	37,2	17,3	10,9	1,9	0
norėtų turėti tokį kūną	0	2,6	17,3	42,9	32,7	4,5	0	0	0

anoreksijos požymių turinčių figūrų piešiniiais, 23,7 proc. – piešiniu, kuris kai kurių mokslininkų yra apibrėžiamas kaip riba tarp anoreksiško ir normalaus kūno, 54,5 proc. merginų save priskyrė normalaus kūno kriterijus atitinkantiems piešiniams ir likusios 12,8 proc. merginų pasirinko piešinius, vaizduojančius kūnus, turinčius atsvario. Subjektyvūs kūno suvokimai ne visada atitiko objektyvius KMI matavimus, nes jie yra paveikti internalizuoto moters kūno idealo, todėl labiau atspindi pasitenkinimą savo kūnu nei realų ar objektyvų jo vertinimą.

Pageidaujamas kūno sudėjimas dar stipriau paveiktas internalizuoto kūno idealo, tai atspindi merginų apklausos rezultatai. Beveik 20 proc. merginų ateityje norėtų

atrodyti kaip figūros, turinčios anoreksijos požymių, 42,9 proc. tiriamųjų norėtų siekti ribinio piešinio figūros, likusios – 37,2 proc. merginų – norėtų kūno, atitinkančio normalaus sudėjimo figūrų piešinius. Net 62,2 proc. apklaustųjų ateityje siektų lieknesnės figūros, 26,9 proc. norėtų būti tokios, kokios dabar yra, ir tik 10,9 proc. norėtų būti kiek pilnesnės.

Lyginamoji duomenų analizė atskleidė mažo ir normalaus KMI grupių merginų skirtumus. Mažo KMI merginų grupėje 38,1 proc. tiriamųjų save priskyrė V ir VI piešiniams, atstovaujantiems normalaus sudėjimo vaizdiniais, o tai rodo aiškų neatitikimą tarp objektyvios tikrovės ir jos subjektyvaus suvokimo (2 lentelė).

2 lentelė. Mažo KMI merginų pasiskirstymai pagal esamo ir pageidaujamo kūno suvokimus taikant Kontūrinio piešinio vertinimo skalę (N = 42)

Merginos	Moterų figūrų piešiniai								
	Turintis anoreksijos požymių			Ribinis	Normalių apimčių		Turintis atsvario požymių		
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
suvokia savo kūną dabar	0	7,1	23,8	31,0	33,3	4,8	0	0	0
norėtų turėti tokį kūną	0	7,1	21,4	40,5	23,8	7,1	0	0	0

3 lentelė. Normalaus KMI merginų pasiskirstymai pagal esamo ir pageidaujamo kūno svokimus taikant Kontūrinio piešinio vertinimo skalę (N = 42) (N = 110)

Merginos	Moterų figūrų piešiniai								
	Turintis anoreksijos požymių			Ribinis	Normalių apimčių		Turintis atsvario požymių		
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
suvokia savo kūną dabar	0	0	0,9	21,8	38,2	22,7	14,5	1,8	0
norėtų turėti tokį kūną	0	0,9	16,4	43,6	36,4	2,7	0	0	0

Šios merginos suvokia esančios pilnesnės negu yra iš tikrųjų. Beveik 70 proc. šios grupės merginų norėtų, kad ateityje jų figūros būtų kaip turinčių anoreksijos požymių, o 29,5 proc. norėtų turėti figūras, kokios pavaizduotos 5-ame ir 6-ame piešiniuose.

Normalaus KMI merginų grupėje buvo 60,9 proc. adekvačiai savo kūną vertinusių merginų. 22,7 proc. merginų savo kūną kiek idealizavo ir vertino kaip liesesnį nei jis yra iš tikrųjų, o 16,4 proc. manė turinčios atsvario (3 lentelė).

Šioje grupėje net 73 proc. merginų siektų lieknesnės, t. y. turinčios anoreksijos požymių arba ribinės, figūros. Normalaus KMI merginų grupėje buvo aptiktas statistškai reikšmingas esamo ir pageidaujamo savo kūno suvokimo skirtumas, 72,7 proc. norėtų būti lieknesnės, 3,6 proc. norėtų būti kiek pilnesnės nei yra, o likusios – būti tokios, kokios yra. Šie duomenys dar kartą patvirtina, kad merginų internalizuotas idealus moters kūnas yra plonas (liesas).

Analizuojant merginų tyrimo duomenis išryškėjo neatitikimai tarp objektyvaus kūno sudėjimo ir subjektyvaus merginų savo kūno vertinimo arba suvokimo. Pastebėta bendra tendencija savo kūną suvokti esant didesnių apimčių nei jis yra iš tikrųjų,

nes per mažą svorį turinčios merginos buvo linkusios manyti, kad yra normalaus svorio ir sudėjimo, o normalaus svorio merginos buvo linkusios manyti, kad turi atsvario. Taip pat išryškėjo neatitikimai tarp subjektyvaus esamo kūno suvokimo ir pageidaujamo arba siekiamo kūno. Liesos norėjo likti liesos, o normalaus sudėjimo siekė suliesėti. Šie tyrimo rezultatai patvirtina prielaidą, kad subjektyvus kūno suvokimas yra paveiktas internalizuoto lieso moters kūno idealo.

Kūno suvokimas socializacijos procese

A. Juodaitytė (2002, p. 41) teigia, kad „socializacija tai nuolatinės ir abipusės individo ir jo socialinės aplinkos sąveikos procesas, kurio metu vyksta individo savikūra ir esamų visuomenės normų, vertybių, elgesio taisyklių perėmimas“. Šioje socializacijos sampratoje išryškkinamas individo aktyvumas renkantis kaip, kokiam jam būti, kokiomis vertybėmis, principais vadovautis, tai reiškia, kad vienus aplinkos siūlomus dalykus jis gali internalizuoti, o kitus atmesti. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad aplinkos veikėjai, tarp jų ir žiniasklaida pateikia individams tam tikrus

lūkesčius, socialinius užsakymus, kurių įvykdymas suteikia pripažinimą, ši aplinkybė smarkiai riboja individų pasirinkimo savarankiškumą, nes, siekdami įvertinimo ir pripažinimo, individai renkasi, internalizuoja tam tikrus elgesio būdus ir idealus.

Žiniasklaidos kuriami įvaizdžiai yra merginų internalizuojami kaip idealai bei siekiamybės ir todėl turi didelę įtaką formuojantis merginų savęs suvokimo vertinimams. Žiniasklaidos poveikis merginų savo kūno suvokimams ir idealams jau keletą dešimtmečių tyrinėjamas užsienio mokslininkų. S. B. Cohen (2006) teigia, kad tam tikrų stimulų pateikimas žiniasklaidoje daro įtaką nepasitenkinimui savo kūnu, lieknumo idealizavimui ir blogiems valgymo įpročiams. Būtent žiniasklaida „spaudžia“ mažinti kūno svorį, sureikšmindama kūno įvaizdžio svarbą, reklamuodama maisto papildus lieknėjimui, taip pat pateikdama svorio mažinimo strategijas, leidžiančias pasiekti norimą kūno idealą (Wood, 2004). E. Stice ir H. Shaw tyrimas atskleidė, kad respondentėms paauklėms rodant idealius plonus modelius, kaskart stiprėjo jų nepasitenkinimas savo kūnu ir pablogėdavo nuotaika. Šių mokslininkų tyrimas, palydėtas eksperimentinių tyrimų, patvirtino neigiamą madų žurnalų poveikį, sukeltą tokius reiškinius kaip prastas savęs vertinimas, depresija ir pyktis, bloga nuotaika (Stice, Shaw, cit. pagal Harrison, Taylor, Marske, 2006).

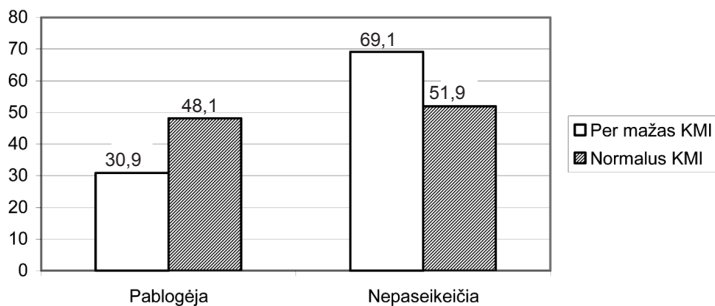
Straipsnio autorių tyrimo metu merginų buvo klausama, kaip jos mano, ar mados ir grožio žurnaluose pateiktas moters kūno stereotipas yra pasiekiamas, ar ne. Kad mados ir grožio žurnaluose pateiktas moters kūno idealas greičiausiai yra pasiekiamas, manė 23,1 proc. visų apklaustų merginų.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad per mažo KMI merginos daugiau skaitė mados ir grožio žurnalų, palyginti su normalaus KMI merginomis. Mažo KMI merginos dažniau nei normalaus KMI buvo linkusios manyti, kad žurnaluose pateikiamas moters kūno idealas greičiausiai yra nepasiekiamas, tačiau nustatytas skirtumas nebuvo statistiškai reikšmingas. Ši mažo KMI merginų grupė, mananti, kad žurnaluose pateikiamas moters kūno idealas yra nepasiekiamas, labiau rizikuoja susirgti valgymo sutrikimais. Šios merginos, remiantis savęs vertinimo teorija, gali būti jau pažeistos žiniasklaidos poveikio, jos yra internalizavusios labai plono kūno idealą, nes jos dabar yra plonos, bet mano, kad turėtų siekti būti dar plonesnės.

Buvo įdomu sužinoti, ar pablogėja merginų nuomonė apie savo kūną pažiūrėjus į žurnaluose reklamuojamus modelius. 44,2 proc. apklaustų merginų teigė, kad jų nuomonė apie savo kūną pablogėja dažnai žiūrint į žurnaluose reklamuojamus modelius. Lyginant merginų nuomonę šiuo klausimu pagal KMI, išryškėjo tam tikri skirtumai (3 pav.).

Normalaus KMI dažniau nei per mažo KMI merginos teigė, kad jų nuomonė apie savo kūną pablogėja žiūrint į žurnaluose pateikiamus modelius.

Straipsnio autorių ir užsienio mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad žiniasklaida, ypač spauda, „spaudžia“ merginas ir moteris jaustis nevisavertėmis ir nepatraukliomis dėl neatitikimo visuomenės iškeltiems labai plonų modelių grožio idealams. Internalizuotas plonas kūno idealas turi įtakos ne tik subjektyviam kūno suvokimui, bet ir jo vertinimui, nes jis lemia merginų nepasitenkinimą savo kūnu ir siekimą būti dar plonesnėms net ir tuo atveju, kai

3 pav. Skirtingo KMI grupių merginų nuomonės apie savo kūną pokyčiai (N = 156)

jų svoris yra per mažas atsižvelgiant į jų ūgį ir amžių. O tai yra rimtas padidėjusios rizikos susirgti valgymo sutrikimais, kurie yra nepageidaujami merginų socializacijos padariniai, požymis.

Išvados

Žiniasklaidoje pateikiami moters kūno vaizdiniai idealizuojami, internalizuojami ir suvokiami kaip siekiamybė. Turimas kūnas vertinamas lyginant jį su žiniasklaidos kuriamu moters kūno idealu, o aptikus realiojo ar turimo ir idealiojo kūno linijų / apimčių neatitikimų, kyla nepasitenkinimas savo kūnu ir noras jį taisyti dietomis, liekninančiais papildais ir kitomis priemonėmis. Tai didina valgymo sutrikimų riziką.

Žurnaluose vidutiniškai tris kartus daugiau reklamų nei straipsnių, spausdinamose nuotraukose kur kas daugiau moters kūno atvaizdų nei kitų objektų. Pusėje nuotraukų pateikiamas ribinis tarp anoreksiško ir nor-

malus, o trečdalyje – anoreksijos kriterijus atitinkantys moters kūno vaizdiniai. Reklamos dažnesnės nei straipsniuose anoreksijos kriterijus atitinkančios nuotraukos.

Subjektyvūs merginų kūno vertinimai iš dalies buvo paveikti internalizuoto lie-so moters kūno idealo, nes jie ne visada atitiko objektyvaus kūno svorio vertinimo rodiklius. Mažo KMI merginos buvo linkusios manyti, kad yra normalaus svorio ir kūno sudėjimo, o normalaus – kad sveria per daug. Išryškėjo neatitikimas tarp objektyvios tikrovės ir subjektyvaus jos suvokimo, merginos neadekvačiai vertino savo kūno apimtį ir buvo linkusios manyti esančios storesnės nei buvo iš tikrųjų.

Merginų noras tapti lieknesnėmis ir žurnaluose pateikiamas moters kūno vaizdas yra susijęs. Beveik pusė tiriamųjų nurodė, kad žiūrint į žurnaluose pateikiamus modelius jų nuomonė apie savo kūną pablogėja, ir trys iš penkių norėtų tapti lieknesnės, nei yra iš tikrųjų, nors yra normalaus arba per mažo svorio.

LITERATŪRA

Aputytė V. Valgymo sutrikimai. Psichiatrija / A. Dembinskas. Vilnius: UAB „Vaistų žinios“, 2003.

Buzaitytė-Kašalynienė J. Socialinio pedagogo veikla bendrojo lavinimo mokykloje // Acta paedagogica Vilnensia. 2003, t. 10, p. 29–48.

Cohen S. B. Media exposure and the subsequent effects of body dissatisfaction, disordered eating, and drive for thinness: A review of the current research // Mind Matters: The Wesleyan Journal of Psychology. 2006, vol. 1. Prieiga per internetą: www.wesleyan.edu/psyc/mindmatters/volume01/article05.pdf

Cusumano D. L. Body image and body shape ideals in magazines: Exposure, awareness and internalization, 1997. Prieiga per internetą: http://findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_n9-10_v37/ai_20608868/print [žiūrėta 2007 m. gruodžio 23 d.].

Fairburn Ch. Kaip įveikti pastovų persivalgymą. Vilnius: Valgymo sutrikimų gydymo ir informacijos centras, 2004.

Gordon R. A. Eating disorders: Anatomy of a social epidemic. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2000.

Harrison K., Taylor L. D., Marske A. L. Women's and men's eating behavior following exposure to ideal-body images and text. 2006. Prieiga per internetą: <http://crx.sagepub.com/cgi/content/abstract/33/6/507> [žiūrėta 2008 m. balandžio 2 d.].

Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vadovėlis pedagogikos specialybių studentams. Vilnius: Petro ofsetas, 2002.

Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.

Leliūgienė I. Socialinė pedagogika. Vadovėlis. Kaunas: Technologija, 2002.

Morris A. M., Katzman D. K. The impact of the media on eating disorders in children and adolescents // *Paediatric Child Health*. 2003, vol. 8, no. 5, May/June Prieiga per internetą: [http://www.media-](http://www.media-awareness.ca/english/specialinitiatives/mediapulse/pdfs/mediaimpacteatdisorders.pdf)

[awareness.ca/english/specialinitiatives/mediapulse/pdfs/mediaimpacteatdisorders.pdf](http://www.media-awareness.ca/english/specialinitiatives/mediapulse/pdfs/mediaimpacteatdisorders.pdf) [žiūrėta 2008 m. sausio 7 d.].

Pipher M. B. Prikelti Ofelija: kaip išgyventi paauklystę. Vilnius: Tyto alba, 2007.

Serdar K. L. Female body image and the mass media: Perspectives on how women internalize the ideal beauty standard, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.westminstercollege.edu/myriad/index.cfm?parent=2514&detail=4475&content=4795> [žiūrėta 2007 m. vasario 3 d.].

Thompson J. K. Assessing body image disturbance: Measures, methodology, and implementation // Edited by J. Kevin Thompson. *Body Image, Eating Disorders, and Obesity*. Washington: American Psychological Association, 1996.

Thompson M. A. and Gray J. J. Development and validation of a New Body-Image Assessment Scale // *Journal of Personality Assessment*. 1995, vol. 64 (2), p. 258–269.

Wood K. A. Effects of media intervention program on body image and eating attitudes among children, 2004. Prieiga per internetą: www.uwlabx.edu/URC/JUR-online/PDF/2004/wood.pdf [žiūrėta 2008 m. sausio 1 d.].

Žukauskienė R. Raidos psichologija. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996.

REPRESENTATION OF WOMAN'S BODY IN PRESS AS SOCIALIZATION RISK FACTOR

Jolita Buzaitytė-Kašalynienė, Virgina Rinkevičienė

S u m m a r y

Mass media represents social expectations for personal behavior and creates models and images to follow. The ideal image of the woman's body and the impact of this image on adolescent girls' perception of their own bodies has been analyzed in this paper. According to the theory of self-evaluation the perception of one's own body depends on three interacting images: publicly demonstrated body ideal, objective evaluation of one's own body and internalized body ideal. The publicly demonstrated body ideal has been revealed by analyzing women's body images presented in pictures of most popular among adolescent girls' magazines. Adolescent girls' survey has helped to reveal objective measures of

girls' bodies (body weight index), and girls' subjective perceptions of their own bodies

Most of the analyzed pictures contained images fitting with anorexia nervosa body types. The survey revealed inconsistencies between objective body measures and subjective body perceptions. Adolescents tended to perceive their bodies having bigger sizes than they really were. Small body weight index girls tended to stay slim, or become even slimmer, and normal body weight index girls tended to become slimmer. It can be assumed that dissatisfaction with bodies is provoked by internalized ideal of a very slim woman's body. One third of girls admitted that their opinions towards their own bodies were

negatively changing while observing slim models in magazines. The ideal of women's body presented in magazines can be assumed as a risk factor for eating disorders in the process of socialization.

Keywords: mass media, socialization, image of woman's body, perception of body, internalized body ideal.

Iteikta: 2009 03 10

Priimta: 2009 06 15